

The background of the cover is a photograph of several rectangular stone blocks stacked together. Each block is intricately carved with a stylized leaf or floral motif. The stone has a natural, weathered texture and a warm, earthy tone. A dark teal horizontal band is superimposed over the middle of the image, containing the author's name and the title.

JÓKAI MÓR

FEKETE
GYÉMÁNTOK

fapadosknyv.hu

Jókai Mór: Fekete gyémántok

Jókai Mór
Fekete gyémántok

(Részlet)

Regény

(Részlet)

Fapadoskonyv.hu Kft.

Fapadoskonyv.hu Kft.
honlap: www.fapadoskonyv.hu
e-mail: info@fapadoskonyv.hu

Borító: Rimanóczy Andrea

ISBN 978-963-299-076-7

Első rész

Mielőtt ember lett volna a földön

A Pentateuchnak igaza van a teremtés hatnapos voltára nézve. Csakhogy a napokat isteni fővényórával mérte, ami-
ben minden lecsorgó fővénytiszta: egy év. Az egész nap
azután százezer év.

A kezdet maga is oly emberi számoknak helyt nem álló
végtelenség, mint az örökkévalóság maga. A „mikor” kér-
dése ott is oly kevélységmegalázó rejtély, melyre a tudós-
nak azt kell felelni: „nem tudok semmit!...”

Annyit már megtudtunk, hogy a lételünket megelőzőtt
„tegnap” legalább százezer évnyi távolban van tőlünk. Csak
a *tegnap!* Hát a hét első napja?

Hanem a tegnapot már ismerjük.

Van egy nagy könyvünk: a föld kérge. Annak valóságos
lapjai vannak, mint a könyvnek a levelei, egyik a másikra
fektetve; minden lap tízezer, százezer (ki tudja, mennyi?)
évet képvisel. A vakmerő emberi tudásszomj keresztülfúr-
ta e lapokat ásóval, kalapáccsal, vésővel, fúróval. Min-
den lap tele van írva betűkkel, tudósításokkal, miket egyik
százezred év a másiknak hagyott hátra: örök halott és örök
beszélő tanújelekkel. Az emberi szellem megtanult azokból
olvasni.

Megszámlálta a föld leveleinek a lapjait; kihallgatta a tit-
kos betűk beszédét; tanult titkokat a sziklából, a hegyal-
kotó ázalagok parányjaiból; lenézett a górcsővel a földke-
bel alig látható állatmaradványaiba, mint ahogy behatolt
távcsővével az égboltozat végtelenjébe, s rájött a tudatra,
hogy lefelé úgy, mint felfelé, nincsen „vég”.

A legelső lapja e könyvnek, melyet ember felforgatott, a
gránit- és porfirréteg. Azon alul már nem hatolhatott. Hogy
ezen alul mi van, arról csak a vulkánok beszélnek. Tűz...
De milyen tűz? A réteg, mit a vulkán teremt, az már csak

második lapja a könyvnek. A vulkáni tűz csak a bazaltot szülte; a gránitalapot „plutói alkotásnak” nevezik. Plutó neve a mítosz magas értelmében: a föld alatti Isten.

És a tűzön túl van a gőz. A mindent egyesítő gőz, melyben együtt él a vas, a gránit, a gyémánt, az arany. Valóban él. – Mitől él?

Egyik lapot alkotta a tűz, másikat a tenger, az özönvíz, harmadikat vegytani működések, de az az erő, mely a gránitot, mint rezgő kocsonyát tolta elő a földkéreg hasadékaiból, az azt mondja: „Az én nevemet ne kérdd! Én vagyok az Isten!”

A gránit az tiszta lap; az nem mond semmit. „Végtelenség!” – az a felelete. Nála be van csukva a könyv.

A vulkáni alkotás már beszél, hogy a Föld élt, de rajta még nem élt semmi. Csak ő maga élt, lételet senkivel meg nem osztó viharos életet. Nagy harcai voltak! A tűzzel és léggel, saját körforgásával s a hold vonzerejével.

A földüledések egyes lapjai aztán kezdenek homályos réteget beszélni elmúlt évezredekről.

Az eltemetett idők állat- és növényvilága ott fekszik kővé vált maradványaiban ez örök lapokon; s a vizsgáló szemei előtt hosszú sorban megelevenül mindegyik.

A legelső rétegben még nincsen más növény, csak tengerhínár és páfrányok, zsurlók, korpafüvek, mikkel semmi állat nem él, lopva nőszők, s az állatvilágnak csak a legalacsony nemei: csigák, kagylók végtelen változatosságban. Még akkor ezeké volt a világ.

A felsőbb, a sziluri rétegben már megjelennek a halak, csodaalakú vízlakók, miknek másfélezernyi fajából most már sem tengerek, sem folyamok egyetlen hasonlót sem mutatnak fel. A még felsőbb, a *devoni* rétegben már elkezdődik a sauruszok országa. Egy állatfaj, mely hajdan királya lehetett a Földnek, hétöles szörnyek, rettentő csontokkal. Ezekkel együtt sincs még egyéb növény eltemetve, mint páfrány és likopódium. Egymás húsával élt minden állat.

A legelső fűevő, az óriási iguanodon a *jura* alkotásban jelenik meg a krétarétegben; a krétaréteg maga is merő apró csigahéj.

A felülkerült földkérgcek aztán teli vannak az óriási emlősök maradványaival, s azokkal együvé temetve egy elmúlt világnak egész összes növényzete, fajonként összegyűjtve, lenyomtatva egy irtóztató fűvészkönyv lapjára.

E fölött élünk mi: a „ma” urai. Ami fölött járunk, az a „tegnap”.

Milyen lehetett az a *tegnapi világ*?

* * *

Kétszerte magasabb volt a légkör, mint most, s annál fogva az ég nem azúrkék, hanem a porcelán színeiben játszó: este, reggel tűzvörös. Nap és hold, feljöttkor, lementkor, kétszerte nagyobbak látszó, mint most.

A föld rétegei még át vannak fülve; a tenger még tízszer annyi, mint a föld; annál fogva örök nyár van a két pólus között, a víz melegétől s a lég magasságától egyenlősített nyár.

Csak a két földszarkot fedi jég és hó, hol a nap harántos sugára a föld melegét nem szítja többé. Ott egyszerre átmegy a világ a télbe. Mint ahogy Mars vörös fényű csillagzatán látszik a póluson az a fehér folt, mely a perihéliumban fogy, az aféliumban ismét megnő.

A szárazföldet még csak szétszórt szigetek képezik; a legtöbb szigetnek vulkánja van; némelyiknek több is. Azok körületét kopár lávaomladék fedi; egy-egy a hórégiókba emelkedik, jégcsúcs lángkoronával; lábaiknál pedig ott terül el az őstermékeny föld azon melegen és nedvesen, ahogy a forró tenger méhéből a napvilágra feljött.

Ki tudja hányadik alakulása már ez? Még mindig nem utolsó.

A páfrányok, a zsurlók, miket most mint törpe harasztokat ismerünk, akkor óriási szálfák, minőknek a mostani fenyőfákat ismerjük; a fenyők pedig toronymagasságú

kolosszok, s ahol fenyő él, ott díszlik a pálma, keverve egymással. A növényrendszer még zavarban van önmagával; vannak nádak, mik hasonlítanak a pálmához; rejtélyes növények, mik közvetítőt képeznek a pálma és a fenyő, s a fenyő és zsurló között. Az előrement korszak növényóriásai közül még hiányoztak – a virágok, a rétek tarka színű ékessége; az illat, a méztermő virágsereg még nem volt sehol. Azt még nem álmodta meg a vajúdo Föld.

S minthogy virág nem volt, tehát méhe sem volt, sem pillangó, sem az ezernyi döngő bogár, mely a virágokat körülrajongja most.

És így madár sem volt, a lég még üresen állt. Az énekes madár mind rovarral él. Ha a rovar született volna elébb, mint az énekes madár, örökké le volna tarolva minden erdő, s ha a madár jött volna a rovar előtt, első nap éhen veszett volna.

Daltalan, énekhangtalan volt a világ, csak óriásai voltak és szörnyei, s azoknak hangja mennydörgés.

A mi „tegnap”-unkban már az megváltozott. Van már virága fűnek, tollas dalnoka, pillangója a légnek, a mezőnek, az erdőnek.

Az ifjabb teremtés korszakának nevezik azt – „pliocén”.

Szép álmom volt ez a teremtő istenségtől!

A szárazföld minden része örökzöld és örökké termő.

A fű, mely a rónát borítja, magasságra, növésre a máléval egyenlő, csakhogy örök. A tavak vize, a mocsárok felszíne nem henyél, az is be van vonva virágszőnyegekkel. Az ifjabb tavak felszínét még csak a tórongy zöldje fedi, tarkítva a vízirózsák, víziherék virágaival, későbbi korában sűrűn betakarja annak széleit a lótosz és nymphaea, kalap nagyságú rózsaszín, fehér és sárga tulipánjait himbálva a rőt eres pergamenlevelek szőnyegén, míg a tó közepét mint egy lángoló mozaik lepi be a sárga-vörös utricularia virága. Azután mind jobban úrrá lesz a növényzet a víz tükre felett. A vízciprus már egész bozótot képez rajta, bogyós növények, futóindák tele szövik-fonják; végre áthatol rajta a pandánus és a majomfüge, a növényvilág architektora, mely gyökeret

hajt minden ágból, ahány gallya, annyi törzse, míg beépíti, áthidalja sugárkarcsú oszlopaival s betakarja egyetlen, külön választhatatlan lomb-padmalyával a vizek országát, s elhódítja azt a mindig terjedő föld birodalmának.

Az emelkedett lapályt aztán örökzöld lomb fedi. A növényvilág bábeli napja még nem érkezett el: nincsenek zónákra megosztva pálma, cser és fenyő; együtt tenyészik mind, Szibériától kezdve Atlaszig. Ugyanazon a palakövön egymás mellé hullva látszik megkövesült lenyomata az ambrafa maghüvelyének, a fűzfa barkájának, s a kámforfa tobozának. Amaz a késő ősz, a középső a kora tavasz, az utolsó a derék nyár terménye. Tehát folyvást és együtt tart ősz, tavasz és nyár. Folyvást új virág, új gyümölcs, örök lomb a fákon. Egyik virágot hullat, a másik gyümölcsöt, levelet soha; s ahol végezte, ismét újra kezdi.

S minő csoda alakú növények!

A páfrányfa ölnyi vastagságú sudár, pikkelyes hagyma, és koronával, mint a pálma. A calamit egyetlen magas üres szár, levél nélkül, tetején gerezdes magbuzogánnyal. A sphenophillum egy csupa gyűrűkből összerakott szálfá, s minden gyűrűn levélkoszorú. A lepidodendron, mintha embervastagságú macskafarkakból volna összeállítva, egy csodabokor. A phaseolites az ismeretes paszuly, csak hogy fa és erdőt alkot. Az equisetum fenyőalak, melynek hegye fészekidomú gyümölcsben borul össze. A banksia hosszú ágai virágbokrétaikat nyújtanak, mikben ehető gyümölcs-csoport lakik; képzeljünk egy szem epret, melynek minden bogycskája egy alma. És ezek közt a mostani kor minden csodás délszaki növénye: a kenyérfa, a fűszerfahéj, a pizang és ambrafa, illatot gerjesztő, virágot hintő, gyümölcskínáló, mézhullató, borostyánkő-izzadó fák, mik csoporttal nőnek ki a földből, mint a pázsit, mint a nádbozót, összenőve, gubancolva virágzó folyondárokkal, fenn tarkítva elütő levél-színű, gyöngytermő élősdiekkal, alant tündérhaját képező mohokkal s lenn alattuk a napvilágtalan sötétben a foltos

áronvirág s a sárga korallgomba. Nincs egy foltja a földnek, mely sűrűn benőve nem volna minden pompájával a természetnek; s mily szörnyű pompájával!

Képzelet, költői fantázia nem elég azt kifejezni, a számot kell segítségül hívni. A tudomány kétszerkettője vet fényt a tájra. Egy mostani őserdő minden szene azon erdőéhez képest, mely alatta fekszik, úgy áll, mint hét vonal a huszonegy lábhoz; tehát sokszorozd a *mai* rengeteget négyszázharminckettővel, s előtted áll a *tegnapi*.

Valóban szükség volt óriási lakókra e földön, hisz nem járhatott volna azon más, mint az egér, mely a bozóton átsikamlík, s a majom, mely az ágak tetején tovaszökell: ha nem lett volna annak a világnak *mamutja*.

A tegnap lakóit vastagbőrűeknek hívja a természetbúvár (pachydermis). A mostani korba is származott át néhány faj az aprajából: az elefánt, a szarvorrú, a víziló, a tapír, a bivaly, s az abessin meztelen kutya. Mind feketék; kevés serteszőrrel, vastag bőrpáncéllal. Az óriások maguk alattunk vannak már az agyagrétegben. A sivatherium, két öles négy szarvával, melyből kettő előre, kettő hátra hajlik, a megatherium a fejénél nehezebb lábfejekkel, a dinotherium elefánt alakja mellett lefelé forduló két agyarával, a mastodon, a négy agyarú elefánt, a felső két agyara szarv inkább, a koponyájából egyenesen kinőve öles fegyverül.

Hanem mindezek között a király, az uralkodó család, a mamut!

Az ő négyszáz mázsás alakja töri az utat a rengetegeken keresztül a szibériai partoktól, hová sőt nyalni járnak, az ibériai édes vizekig. A mamut a tegnapi teremtés útcsinálója.

Azután neki van organizált állama, ő tart rendes hadsereget; húsz, harminc, negyven tagból álló család elfoglal egy határozott tért, az az ő országa, ott ő tart rendet. A vezér kiáltására összetartanak, veszély idején egymást megvédik, utazni társaságban mennek, előőrseiket kiállítják, harcolnak csataterv szerint, és ébren vannak mindig. A mamut nem fekszik soha.

Mert már azon kornak megvannak a rendbontói, az állatvilági rablók, vérengzők: a barlangi hiéna, az óriási kutyá, a barlangi medve, ez a legfalánkabb gonosztevő; s a minden dúvadak legszörnyetegebbike: a machaerodus, a királytigrisnél kétszerte nagyobb; s azok ellen védni kell az élheterlen alattvalókat, a nyomorult hylobatest, ki kétöles termete, s iszonyú karmai mellett csak jajgatni tud; a lomha mylodont, s akinek utódai képezendik a később kor állatnemességét, a hippotheriumot, a lovak ősapját.

És azután rebellisei is vannak e világnak! Az elmúlt évezredekéből átmaradt szörnyek. Elmúlt fajok késő maradványai, mik még mindig azt hiszik, hogy egy új földelfordulás restaurálja nemzetségeiket: a sauruszok mindenféle faja, kiknek foguk van még elég, csakhogy a pachydermist nem tudják vele keresztülharapni, azért csak a vizekben bujdokolnak; a pterodactylus, melynek nyaka kígyó, feje krokodil, szárnya denevér, lába négy és ujjain úszóhártyák vannak: valamikor vízben, légben, szárazon úr; most sehol sem: azért csak éjjel röpködi át a léget.

És végre vannak ügyetlen kártevői a tegnapi világnak, minő a paleotherium; mely otromba fickó az orrán nőtt két óriási szarvat arra használja, hogy a gyümölcstermő pálmát gyökeréből kifeszeti vele, nem lévén egyéb eszköze, amely őt a pálma gyümölcséhez segítse.

Ezek között van hivatva a mamut-család rendet tartani.

* * *

S hol volt ez a csodaszép táj? Itt, ahol állunk. Talán a Zsil völgyében? Talán az oravicai mederben? Talán a pécsi hegycsoportban? Talán a nógrádi bércmedencében? Százötven lábnyira a most zöldülő pázsit alatt!

* * *

A hylobates jajkiáltása hangzik az őszbozótban. A hylobates az ősidők lajhárja.

Éppen az a lomha, erős körmű, gyenge fogú állat, ami most, csakhogy kétöles példányokban. Ártatlan teremtés, csupán falevéllal él. Nagy dolog neki egy fára felmászni! napos utazás; de még nagyobb dolog onnan lejönni. Fel csak felmegy, mert éhezik; de jóllakva lejönni nagy feladat. Azért csak ott marad, míg újra nagyon meg nem éhezik, míg egészen el nem soványodik, s felakasztja magát első lába erős karmainál fogva a lelegelt fára, s ott himbálózik és kiabál, mintha könyörögne, hogy jöjjön oda valami könyörületes szív, és vegye le.

De kiabálni is rest, csak hajnalban és naplemente után kezdi rá. Mai nap az indusok az erdők órájának csúfolják; ő jajgatja meg a hajnalt és az alkonyt.

A nap a kopár bazaltsziklák mögött megy le, miket még nem öltöztetett fel a teremtés, s az eget tűzvörös szín borítja el egész a keleti láthatárig: ott acélszínű párázatok közül megnagyítva, mint egy refraktorban, emelkedik ki rézvörös arccal a hold. Talán még akkor annak is izzottak a vulkánjai? Talán a „Ptolomeus”, a „Hipparch” vagy a „Plato”, melyet még ezelőtt kétszáz évvel is láttak a csillagászok izzani?

A lajhár „ái” kiáltásaira csakugyan megérkezik a szánakozó teremtés, ki segíteni akar rajta.

A víziciprusok bozótjából, hol az egész napot töltötte, előcsörtet a paleotherium, az ős szarvorrú. Vastag, kérges bőre, mint egy tág páncél, lötyög idomtalan hosszú termétén, teleragadva mocsári csigákkal, mik az ő parazitjai. A szörnyeteg három öl hosszú, s az orrán két rendbeli három láb magas tülköt visel; az neki fegyver, ásó és kapa. Mert a paleotherium fűvel és fűgyökérral él. Nem veti meg a „trapat” sem, a vízidiót, a sulymot, de különösen bolondul a jóféle szárazföldi csemegéért, aminőt a diópálmák nyújtanak. – Csakhogy azokra ő nem tud felmászni. Aztán olyan kajmóval sem bír, mint a dinotherium, hogy lehúzhassa a pálma koronáját magához; ereje volna hozzá; az orrán sincsen keze, mint a mamutnak, hogy öt ölnyi magasságból holmit

leszedegethessen vele. De legfőbb baja az, hogy közellát; rosszak a szemei, nappal nem tűrheti a fényt, éjjel meg nem látja meg a diót.

Hanem viszont éles elméje van. Azt tudja, hogy a lajhár csak gyümölcstermő fa levelét eszi. Honnan tudja? Az titok. Arra éppen úgy nem tudok felelni, mint arra, hogy a gyűrűhernyó lepkéje honnan tudja meg, hogy neki a „moszkvai nalivia” almafa ágaira nem szabad rakni a petéit, mert az csak május végén hajt ki, s hernyói éhen vesznek rajta.

Azt azonban tapasztalásból tudhatja a szarvorrú, hogy a pálma dióját nem eszi meg a lajhár: az annak fáradságba kerülne.

Annálfogva, mikor meghallja a lajhárt kiabálni a fán, tudja, hogy most „emberére” akadt, s odasiet, hogy segítsen rajta is, magán is.

A lajhár egy szép adansonia koronájára akasztva magát csontkarmaival, himbálózik a légben; a szarvorrú odamegy a pálmához, s legelőször is odadörgöli hozzá az oldalát. A sok csigát jólesik magáról ledörzsölni, ami beleragadt az iszapban, mint a sertésbe a bojtorján. A pálma és a rajta levő lajhár e dörgölözés következtében sebes himbálásba jönnek. A lajhárnak tetszetik nagyon az az önkénytelen gyorsaság, ami nem került neki semmi fáradságába.

Akkor aztán a szarvorrú elkezd a pálma szétfutó gyökeireit egyenkint feltépegetni a földből hegyes túlkeivel, abból a célból, hogy majd azután az egészet ledönti a földre.

Ez igen hibás nemzetgazdászati, mely méltó megrovást érdemel.

Ez a munka időbe kerül. Az idő éjjelre válik, s a holdvilágnál megjelennek az éj lakói.

Kijön odújából a rhamphorhynchus, mely sokáig azt hitette magáról, hogy ő is madár, mert szárnyai vannak és madárlábai, és hosszú csőre; hanem krokodilfarka és füles lófeje hozzá; most aztán nem tudja, hogy kihez tartozik, s kijön bámulni saját lábnyomait a nedves agyagban.

Előlubickol a pterodactylusok elkésett ivadéka a mocsárból, hattyúnyakán krokodilfőt tátogatva, s bőrszárnyait megsuhogtatja a légben, ha tudna-e még repülni.

És kimászik a partra az óriási trionyx, az ősvilági teknőnc; nem tekenősbéka, inkább tekenősgyík, oly hosszúra kinyúlik a nyaka és hegyes, pikkelyes farka a kemény pajzsteknő alul, s megkísérli elásni emberfőnagyságú tojását a homokban, ha kikölténé azt még a nap.

Ezek már csak bujdosók a pliocén ezredeibeiben.

S a parti bozótból hason csúsza előbúvik az éjjeli rabló, a fojtogató machaerodus; az óriás macska, mely megöli az egyedül talált elefántot, s barlangjáig hurcolja a bölényt s tűzszemeivel az éjben és sűrűben ragadmány után néz.

A pterodactylus jó, kövér falat. Puha bőre hajttermő a haleledeltől; hanem az nem engedi magát meglepni. Finom hallása van. Az újkori szülött lépését is meg tudja különböztetni, s a tigris mozdulatára visszaveti magát a mocsárba. Jobb neki már az a szárny uszánynak, mint röpnek.

Hanem a trionyx meglephető, az süket. A tigris egy szökéssel a hátán terem, mikor az legjobban takargatja hátulsó lábaival tojását a homokba.

Az ősmacska ismeri ennek a húsát is, jó puha az, és ízletes. Az urak is szeretik.

Csakhogy a trionyx nem olyan teknőnc, mint a többi. Neki fegyvere is van, a farka. A fejét és négy lábát hirtelen berántva széles teknője alá, pikkelyes farkával, mint egy vaskorbáccsal elkezd megátadóját végigverní. A machaerodus e fogadtatásra nem volt készen. Más teknőnc engedi magát a hátára fordíttatni s onnan, mint egy tálból, a pecsényéjét szépen kilakmároztatni: ez még verekedni is tud. S a pofont nem adhatni vissza. Páncélja van: köröm nem hat bele.

Ezalatt kidöntötte a szarvorrú a pálmát. A lajhár nagyot nyekkenve esett a földre, aztán csak ott is maradt. Megvárja, míg reggel lesz, hogy onnan felkeljen.

A szarvorrú pedig nekiesett a ledúlt adansonia datolyás fűrtjeinek, s falni kezdte a csemegét, vígan ropogtatva a vaskemény magokat.

A rabló dúvad figyelmes lesz e zajra. Hát ott mi kínálkozik? A teknőncel fel kell hagyni; az nagyon drága: talán a másik fogás étel olcsóbb? Egy lajhár, meg egy szarvorrú. A lajhár olcsóbb, de rossz vendégség. Sovány, szikár, ízetlen. A szarvorrúnak tehénhúsa van. A talpai különösen ingyencségek. Hanem goromba állat. S a bőre vastag.

Hanem a szarvorrú és észrevette válogató ellenfelét, s neki az a szokása van, ami a disznónak, ha ellenfélt lát, annak nem engedi át a támadást, kivált mikor eszik. Szereti, ha békét hagynak neki, s a báméskodót elmarja.

Nem nézte, úgysem lát jól, ki lehet az ott, mekkora állat lehet, aki rábámul azokkal a tűzszemekkel; tudja ő jól, hogy semmiféle állattól sem fél, ha szembeszállhat vele; hát csak nekirohant egyenesen.

A tigris nem várta be, hogy legázolja ez az eszte-len, hanem megugrott előle, s aztán útjából állt, mire a bőrcsuhás nagy diadalmasan cammogott vissza félbehagyott ozsonnájához, jókedvű röfögéssel.

Hanem a tigris nem futott el. Háta mögé került a bozótban a szarvorrúnak, s mikor az legjobb ízűen porcogtatja az édes magvakat, egy roppant szökéssel a hátán termett.

A paleotheriumnak jó vastag bőre van, hanem azért a machaerodus körmei áthatnak azon, s a fogai megtalálják a loricán alul az elevent.

Hanem hát még ez sem végső veszedelem.

A vastagbőrű szörnyeteg a hátába csimpajkozott másik szörnyeteggel belefutott a mocsárba, ott lemerült a víz fenekére, s annak az lett a vége, hogy miután ő tovább el szokott lenni a víz alatt, mint ez a szárazföldi rabló, ez volt kénytelen abbahagyni a harcot, s étlen éhkoppal visszaúszni a partra.

A tigris dühös volt annyi sikertelen kísérlet után. Ezalatt a trionyx is elmenekült. Nem maradt ott más, csak a lajhár.

No, ha mind eltűntek, hát jer te! Megrohanta a lajhárt.

Az nem menekült előle. Ott feküdt hanyatt, a négy lábát szétvetve, ahogy a pálmáról leesett.

Hanem amint a tigris beleharapott a mellébe, egyszerre összekapta fölötte mind a négy lábát vaskörmeivel, s szívós, kemény, csupa inas karjaival úgy odaszorítá megtámadóját magához, mintha vaskalodába lett volna zárva.

A tigris vonaglott dühödten; felhányta magát a légbe. Martaléka együtt ment vele: ha harapta, az annál jobban szorította a nyakát; s a lajhár körmei alatt éppen úgy recsegték az ő oldalbordái, mint annak a csontjai az ő marásától. Iszonyú állat az a lajhár, csakhogy szeret passzív maradni.

Most egyszerre mennydörgő bömbölés szól bele a küzdelembe. Mintha a vihar kiáltana bele egy óriási trombitába.

A két harcoló ellenfél megriadva ereszti el egymást. A machaerodus felugrik; még a lajhár is talpra áll, s egy fa derekához támaszkodik nagy renyhén.

Az őserdő tört útján, a kétfelé választó pálma- és píniafalak között egy méltóságos alak közeledik: a pliocén királya, a mamut...

Valóságos király!

Egy négyölnyi magas alak; roppant izomzat: erős fej, széles, boltozatos homlok. Két agyara, mint az elefánté, kürt-idomúan felfelé hajlítva; orrmánya szintén hasonlít az elefántéhoz, de kétszerte nagyobb alakján kívül megkülönbözteti attól az egész alakját belepő sűrű szőr; homlokától kezdve egész hátán végig tömött, hullámszerű sörény borul kétfelé, mely az egész alaknak valami fenséges, félelmetes jellemet kölcsönöz. E fekete, bolyhos sörény között, mint állandó udvaroncok üldögélnek az ezüstkócsagok, melyek őfelségétől a bosszantó rovarokat távol tartják.

A mamutjárás tört útja egy édes patakhoz vezet, mely a rengeteg aljából a tóba ömlik. Ide szoktak járni éjente az ősvilág kolosszai.

Elöl jött a vezér és nyomában még huszonnégy hasonló óriás, a taposott szűk úton végig.

Amint a machaerodus ellenfele makacs öleléséből kibontakozva, rémítő fejedelmét meglátta maga előtt, az éhség, a düh, a szenvedett kudarcok vak veszettségével rohant reá szembe. Vérért akarta inni! A kisebbek, a nyomorultak által szenvedett bosszúságért megtorlást akart magának szerezni a legnagyobb, a leggyűlöltebben.

Egész erejét összeszedve, izmainak minden acélát megfeszítve, szökelt fel a komoly kolosszus fejére.

A mamut csöndesen, izgalom nélkül emelte fel orrmányát a rárohanó fenevad előtt, s midőn az egy dühös szökéssel a légen át fejének repült, gyorsan, mint a villám, lecsapott hozzá, derékon kapta orrmányával, s azzal sebesen körülcsóválva őt a levegőben, lecsapta maga elé a földre.

És azzal rátette irtóztató lábát a kábult fenevad fejére. Egy percig úgy tartotta azt mozdulatlanul. Azután ránehezedett. És odább lépett. Vissza sem nézett rá. – „Voltál és nem vagy!” – A kegyetlen vérvívó összezúzott koponyája a mamut lába nyomával együtt ott maradt besüppedve a lágy földben.

Az egész kolossztábor haladt a pálmaúton, a holdfényben, az édesvizek felé tovább.

Mikor arra a legázolt térre kiértek, hol a szarvorrú a pálmát kidöntötte, hol a tigris a szarvorrúval küzdött, hol a lajhár és ellensége hentergőztek, a vezérmamut lépte megakadt a kitépelt adansonia törzsében.

Mint könnyű kórót emelte azt fel társai előtt iszonyú orrmányával és ordító hangját hallatá.

Társainak ordítása visszafelelt rá.

A friss tettenkapott gonosztevő!

Íme, itt van a pálmairtó, a gyümölcsfanyűvő, a köztársaság gonosz ellensége!

„Meg leszen büntetve!” – ez volt az általános ordítás.

A legázolt téren összeálltak a szörnyű kolosszok, valamit dörmögtek egymás közt. Csatatervet alkottak.

Azután egy része elindult jobbra, más része elindult balra. Néhány a vezérrel helyben maradt.

Rövid idő múlva hangzott az eltávozottak rövid jelkiáltása.

Akkor minden oldalról nekiindultak a mocsárnak, belegázolva egészen nyakig.

A társadalom üldözőbe vett száműzöttje valahol ott aludt a mocsárszigetben a bambuszterek között, s jólesett a langy vízzel kiszívattatnia a tigriskörmök sebeit a hátán.

A recsegő ostromrivallás körös-körül tudatá vele, hogy mi jön ellene.

Nem fél ő attól!

Az ő családja nem uralkodik; nem szapora, nem össze-tartó. Még párjával sem jár soha. De egyedül sem ijed meg senkitől.

Tudja jól, hogy a mamut négyszerte nagyobb tömeg, mint ő. Nem bánja ő azt. Tudja, hogy seregestől szokott járni. Hadd jöjjön! Ha negyvened magával jön is, ott tör ki közü-le, ahol neki tetszik. Háromszor jobb futó amannál. Nem bánja, hogy az a király, azért, ahol találkozik vele, mégis az hal meg. Alája fut, szarvait hasába vágja, ledönti és átgázol rajta. Az őt sem agyaraival, sem orrmányával el nem ejti.

Hanem ez új hadicselre nem volt készen az ellentmondások szörnyetege. – A mamut a vizek közepén jön üldözöttjét megtámadni. S a víz megváltoztatja az arányokat.

A síkon ő tud jobban futni ellenfelénél, a vízben egyenlő úszók.

A földön alája férkőzhetik, a vízben fej fejjel áll szemben.

Ha lemerül a víz alá, ütésének erejét elveszi a víz, lábát nincs mibe megvetnie, hogy taszításának sikere legyen.

Aztán huszonöt egy ellen.

A paleotherium vette észre, hogy nagyon egyenlőtlen harcot fogadott el. Ellenségei körbe fogták, úgy úsztak fe-léje, magasra emelt orrmányokkal; a kör közepén az ő zeg-zugos futása látszott, amint kétszarvú orrát kiemelte a víz-ből, s orrlukáiból szökőkútként fújta a vízszugárt.

Megpróbált kitörni a körből. Nekivágtatott egyenesen legközelebbi ellenfelének. Az nyugodtan hagyta őt közelébe jönni, s abban a pillanatban, midőn eléje ért, orrmányának egy ütésével lenyomta a víz alá.

A paleotherium hidraulikai leckéket vett. A víz alatt működő izom bénítva van, a víz feletti teljes erejű. A vízben úszó állati testnek súlya szemernyi.

És amint újra felbukott a víz színére, már ismét egy másik ellenfél állt vele szemben, s egy ütésével ismét a víz alá meríté.

Szokva volt hozzá, hogy percekig járjon a víz alatt, de hogy szüntelen odalenn maradjon, lélegzetvétel nélkül, ahhoz nem voltak idomítva életműszerei.

Ellenfelei pedig egy percig sem hagyták a víz színére felül kerülni; oly szűkre szoríták már az ostromkört, hogy a vonagló paleotherium ott lubickolt folyvást közöttük. Szüntelen a víz alá nyomták. Órákig, hajnalfeljövételig elküzdöttek így vele. Végre a paleotherium hasával felfelé fordulva merült fel a víz színére.

Akkor egy harsogó diadalordítással emelték fel fejeiket a mamutok, s kiúsztak a vízből, otthagya a holt ellenfél magára.

A hylobates jajszava az erdő felől kiáltá a hajnalt. A lajhár most is ott állt, a fának támaszkodva első lábával; még egy lépést sem tett azóta.

* * *

Miután őfelségeik ily diadalmasan legyőzték a társadalom kül- és beállásait, a sötétben bujdokló konspirációt visszariasztották odúiba, ünnepélyes „Te Deum”-ot tartanak, hatalmas trombitaharsogást üvöltve a feljövő nap elé, s azután kielégítik legmagasabb szomjukat a tiszta patakvízből.

Délig azután látnak saját civillistájuk után. Nem tartanak adószedőket, ők maguk horzsolják le a túlevelű fákról a lombot, maguk tépik le a cikkszár bugáit, amivel napi kiadásait fedezik. Deficit soha sincs.

Délben, mikor a nap nagyon süt, mikor már a szüntelen hátukon ülő ezüstkócsagok testőrserege nem képes elverni őfelségeikről a szemtelen darázsok és bögölyök bosszantó seregét, megtérnek fejedelmi hűselőjükbe, és sziesztát tartanak.

Az a hűselő egy nagy kerek tér, melyet a pálmák és theobromák sűrűjében tágas teremmé taposott a mamutok látogatása; az óriási terebély fák körül összeborulnak, fölötté zöld templomkupolát alkotva, mely ezer élő pilléren nyugszik, körül a pálmák és equisetumok korinthy és brahmani oszlopfőivel.

Ez volt a királyi palota.

Őfelségeik hosszú orrmányaikon keresztül élvezik a virágillattól terhesült élenyt, mit az erdők mélye lehel, innen vehették az indus szultánok a nargilé eszméjét.

És kedélyes szórakozással töltik az időt.

Megjelennek előttük az ősvilág histriói, a négykezű pithecusok és szatyrok, s csodaugrásaikkal pantomiát, saltimbankot produkálnak. A karómászók és kötél-táncosok. Vanak közöttük nagy akrobaták is és híres zsonglőrök, kik diókat hajigálnak és kapkodnak el a légben. Clownjaik pedig egyáltalában kitűnőek. A társaság csodadoktort is hord magával: a cerkó ismeri a faleveleket, mikkel összerágott állapotukban a marás-sebeket begyógyítja.

Művészeknél ez szükséges dolog.

Azután jönnek az énekesek. Az ősvilági fülemile, melynek tollazata a paradicsommadárét múlja felül, a fuvolamadár, a pávafark-rigó hangversenye édes merengésbe szenderíti őfelségeiket, míg tollas fészken, a ringó ágak között egy búgó égszínkék galambpár, aranysárga tarajjal, szerelmi idillt produkál, s a pillangók tarka serege táncolja hozzá a tündér balabillét, világítást ad hozzá a falevelek között beszűrődő arany napsugár.

Aztán túlkiabálják valamennyit az ágak széleire telepedő kajdácsok karai és rendei. Elpusztíthatatlan szónokok. Valóságos országgyűlés, amit ott tartanak. Őfelségeik engedik őket végigszónokolni és szelídeden szundikálnak mellette, állva, s úgy tesznek, mintha az argus-pöffeszpulyka komoly kitöréseire nagyon hallgatnának.

Majd jön egy-egy panaszos is, akit ki kell hallgatni. Az iszákos halmaturus végigmászik az ágak közt, nagy keservesen nyávogva; milyen baj az neki, hogy napszámba kell járni, még azon felül a két porontyát is a szügyén kell hordani az iszákban, míg megnőnek. Őfelségeik megbiztatják kegyesen; majd másképp lesz esztendőre.

Majd meg odajön hozzájuk hason mászva a páncélos glyptodon, a hangyász, s csókolja kezét, lábát őfelségeiknek, engedjék meg, hogy lábaikat megnyalja, egyrészt nagy alázatos tiszteletből, másrészt meg, mivel olyan szép nagy hangyákkal vannak teleregadva. Őfelségeik azt is fogadják kegyesen leereszkedő orrmánnyal.

Azután megvizsgálják a hazai ipar előmenetelét. Mennyire haladt az építészhangya a csodabazár emelésében? Már a századik emeletet rakja: finom kemény agyagból, mészből; ezer folyosóra, millió szobára. Ezt bámulni fogja az utókor. Hát az ácsdarázs hányadik tetejét ragasztja már össze roppant pavilonjának? Csodálatos kézműves, aki így dolgozik műszer nélkül, kéz nélkül. Megérdemli az elsőrendű *nummulitest*, medaillonképpen.

Hasonlóul egy kitüntető keresztet az az iparos takácspók, ki oly remek szöveteket tud készíteni sodrott seelyemből, amikkel a királyi palota ágainak közeit befonja, hogy tolakodó legyek és bögyök fennakadjanak benne. Ez igazán megérdemli a maga érdemkeresztjét: „honoris causa”.

Kígyó még nincs. Az a mi kortársunk. Mi találtuk fel az ördögöt.

A mamutnak még nem volt vele baja.

A végzett napi munka és szórakozás után őfelségeik ismét kiindulnak egész udvarostól a sós forráshoz, mely szükséges a kellő emésztésre.

A só már ekkor is „douane”, királyi tulajdon; a forrásnál saját előőrs által őriztetik, s a nagyközönség számára csak a sóstó medencéjében szolgáltatattatik, csupán bizonyos oldalbaütési percentek mellett.

Itt ez édes, sőt sós élvezet mellett váratik be az est, melynek leszálltával előjönnek az éjt bevilágító „lampyris”-ok, s a dalos „cicadák” közreműködésével a kajdácsok legkitűnőbb szónokainak fáklyászenét adnak.

Az éji erdő repülő csillagokkal népesül meg, s a mamutfélség szemeiben ez a mai diadalnap fényes illuminációja.

* * *

De hát miért kellett ennek a szép világnak elpusztulnia?
Azért, mert még hiányzott belőle valami.

A természetnek örök törvényei vannak, amik ellen magának a teremtő erőnek sem szabad vétetni.

A teremtő erő megalkotta már a föld felszínét szépek, gazdagnak, gyönyörűnek. Volt pompás növényzete, csodálatos állatjai, rend az alkotásban.

És mégis le kellett törölni az egész képet a tábláról, mert egy lény ki volt belőle felejtve.

Az a lény, aki a - *fákat pusztítsa*.

Ennek a neve ember.

Meglehetősen lehűti a dicsekedési kedvet annak a tudata, hogy az emberre azért volt legelébb szükség a világon, hogy segítsen a fákat pusztítani.

Aminthogy a legelső dolga az is volt.

Amint a legelső követ megtanulta baltává élesíteni, már a fairtáshoz kezdett vele, s az első ember, ki még meztelen volt, kapcát még nem tudott magának szőni, de már a házat cölöpökre építette.

A pliocénben semmi állat sem fogyasztotta a fát. Nőtt az egymásra. Hatszáz lábnyi föld alatti erdők rétegei bizonyítják, hogy ezredévekig egyik erdő a másik romjain nőtt fel, s ismét egymást temette el.

Aztán az erdőbőségnek más következése is volt.

Tudja azt minden ember, hogy a falevél a megfordított állati tüdő. A tüdő élennyel táplálkozik, s azótot lehel vissza, a falevél pedig az azótot szívja fel táplálékul s élelyt lehet ki.

Az ősvilágban tehát ezerszerte több az élely, mint most, a légkör csaknem egészen abból állt. Az állatok serege nem volt képes azt elfogyasztani, a növényóriások működése túlnyomó volt az állatoké felett.

Az élely az állati gyönyör levegője. Gyorsabb abban a vérkeringés, élénkebb minden indulat; csupa élelyt lehelni be minden idegnek együttes kétérzete; az a boldogság a testben; emberi érzékekben az egy folytonos extázist idézne elő, mely egy szakadatlan földi gyönyörben fölemésztené a testet és lelket.

Ki nem látta már, hogy az élelyben, az üvegharang alatt a tapló lánggal ég, hogy a parázs szikrázva lobog el, mint a meteor, s hogy az élelyben meggyújtott foszfor vakít, mint a napfény és a kén halványkék világa gyémántsugárokat szór.

S most képzeljük ezt az egész légkört egész fel a báránnyelhőkig megtöltve élennyel.

Hisz itt csak egyetlen fának kell egy erdőben meggyuladni, hogy egyszerre a világ olthatatlanul lángba boruljon.

Azonban hát azt állatok nem csinálnak tüzet; köztük nem támad Prometheus; a fa pedig magában meg nem gyullad.

A villám gyújtott ugyan akkor is, mint most, csak hogy az akkori eső nem olyan volt, mint a mostani. Az egy égből leszakadó tenger, mely a villám tüzeit azonnal kioltja.

A vulkántűznek sincs mit felgyújtani. A vulkáni alkotás körül kopár még a vidék.

Hanem támaszthat tüzet a földön tiszta, derült idővel – a „tűzgolyó”.

Egyike azoknak a lángfarkú meteoroknak, amik Lőrinc éjszakáján berajongják az eget; amik november 13-án ismét rendszeresen előjönnek, amik keresztülzelik a Föld útját, s újra meg újra találkoznak velünk.

Igaz, hogy tízezer közül egy eset, hogy azokból valamelyik a földre leessék. És a földre leesők közül ismét tízezer közül egy hull véletlenül oly tárgyra, mely meggyulladhat tőle. De ilyen százmilliomodik eset mégis fordul elő. A belmonti háztetőket ilyen égi tűzgolyó gyújtotta fel ezelőtt 34 évvel, s Szentpálfalvát huszonhárom év előtt ilyen égi tűz égette porrá.

Tehát egy ilyen százmilliomodik hullása az égi tűznek a pliocén egyik késő ezredében felgyújtotta a halomra dült erdőt, s azzal lángba borult az egész növénylakta Föld.

Nap lett egyszerre az éjszakából! Hisz az élenyben úgy ég a fűrészpör, mint a csillag, hát egy egész erdő, mely ambrát és gyantát izzad, s mely két mérföldnyi magas élennyel vette magát körül!

A lángtengerek összeölekeztek körös-körül, s az égi érő lángforgatagok átcsaptak a szomszéd kontinensekre.

Az állatok menekültek a mocsárokba, folyamokba, tengerekbe, fel Szibéria havas mezőire, ki Ázsia, Afrika erdőtelen, köves pusztáiba.

A világegés a pólusokig elhatott; a passzát és a monszun minden szele tűzfelhőket hajtott maga előtt; az ezredék óta feltornyosult jéghegyek egyszerre elkezdtek olvadni a tűzfergeteg alatt, a rettentő ár aláhömpölyödött egyszerre, mint egy istentől elszabadult örült tenger, a világra, söpörve maga előtt a felforgatott hegyeket, a letörölt országokat, előntve a mély völgykebleket, betöltve iszappal a hegyláncok közeit, tengercsigákat torlasztva fel a magas bércvágányokban, s összesajtolva sziklatördelékkel a lezúzott égő erdőket.

Ha akkor a Jupiterben – melynek lakó népe bizonyosan messze előttünk jár a kultúrában – egy Tycho de Brahe véletlenül az alkonyi égen megpillantott egy új csillagot, mely másodrendű, majd elsőrendű fényé alakul, ragyo-

góbb lesz a Szíriusznál, egyre jobban fénylik és aztán ismét lassan elhomályosodik, visszavész az éjszakába, harmadrendű csillaggá lesz: az volt a Föld.

A megolvadt jégsark eloltá az égő világot, s egy új, sima táblát temetett föléje.

A Jupiter csillagászai bámulva nézhették nagy refrakto-
raikon (ők bizonyosan előbbre vannak már e tekintetben
nálunk), hogy idomul át a nemrég zöld foltokkal tarkázott
közeli bolygó egy időre fényes nappá, s azután ismét
acélfényű gömbbé, mely egészen sima; csak pólusán van
koronázva néha kör alakú északfényel.

Ez új lap: a legutolsó földalakítás.

E táblára van rajzolva a mi világunk.

Hány év kellett arra, míg ez új iszaphóból a legelső fű ismét
kizöldült? S hány évi távolban van az első fűszáltól az első
ember – a semmit nem tudó, a semmivel nem bíró, a mez-
telenül született, tehetetlen, mindent kölcsönkérő ember?

Az agyagréteg alatt ott fekszenek a mamutok, dinotheri-
umok, mastodonok, machaerodusok, az egész Föld be van
hintve velük. Nincs ország, ahol fölöttük ne járnánk.

Óriási barlangokban halommal fekszenek a csontjaik el-
iszapolva, ellenséges és fűevő állatok együtt, miket csak az
ítéletnap i réműlet hajthatott ide össze, csak a tűzvihar ré-
műlete, mert vízözön elől nem menekültek volna barlangok-
ba.

És mélyen alattunk ott fekszik az ősvilág egész fűvész-
könyve. Néhol ötven lábnyi vastag rétegekben; a hajdankor
óriás erdői, mikben négyszázféle külön fajt számláltak meg:
pálmák és piniák, a páfrányok és tölgyek és miknek neve
sincs már. Valamennyit úgy híjják együtt, hogy: „kőszén”.

A kőszén a tegnapi világnak kővé vált flórája...